

مساله وحی

نایسه دیدگاه علامه طباطبائی، مرتضی مطهری و جعفر سبحانی

تألیف

اشرف متولیان

۱۳۹۸

سرشناسه	:	متولیان، اشرف، ۱۳۳۹-
عنوان و نام پدیدآور	:	مسأله وحی : مقایسه دیدگاه علامه طباطبائی، مرتضی مطهری و جعفر سبحانی / تألیف اشرف متولیان.
شخصات نشر	:	تهران: تفکر آینده ساز، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	:	۱۴۶ص.
شابک	:	978-622-96249-5-1
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
یادداشت	:	کتابنامه : ص. ۱۴۱ - ۱۴۴.
موضوع	:	طباطبائی، سید محمدحسین، ۱۲۸۱ - ۱۳۶۰ -- دیدگاه درباره وحی
موضوع	:	Sayyed Muhammad Husayn-- Views on revelationTabatabai
موضوع	:	مطهری، مرتضی، ۱۲۹۹ - ۱۳۵۸ -- دیدگاه درباره وحی
موضوع	:	Motahari, Mortaza, 1921 - 1979 -- Views on Revelation
موضوع	:	سبحانی، جعفر، ۱۳۰۸ - -- دیدگاه درباره وحی
موضوع	:	Sobhani, Ja'far, 1929 -- Views on revelation
موضوع	:	وحی -- اسلام
موضوع	:	Revelation -- Islam
موضوع	:	فیلسوفان اسلام -- دیدگاه درباره وحی
موضوع	:	-- Views on revelationMuslim philosophers
رده بندی کنگره	:	۲/۲۲۰BP
رده بندی دیویی	:	۴۳/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۸۸۷۷۱۸

دفتر انتشارات: تهران - میدان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین

کوچه بهشت آئین / پلاک ۲۱ - طبقه ۳ واحد ۸

۰۹۱۰۹۱۰۷۴۰۳ ۰۹۱۰۹۷۹۴۰۲ - ۰۹۱۰۶۰۱

عنوان کتاب

مسأله وحی (مقایسه دیدگاه علامه مرتضی مطهری و جعفر سبحانی)

مؤلف اشرف متولیان
 صفحه آرا تفکر آینده ساز
 طراح جلد تفکر آینده ساز
 ناشر تفکر آینده ساز
 شمارگان ۱۰۰۰
 نوبت چاپ اول ۱۳۹۸
 قیمت ۳۲ هزار تومان

ISBN: 978-622-96249-5-1

فهرست

مقدمه	۹
ماهیت وحی در اسلام و فلسفه اسلامی	۱۳
تحلیل و بیان	۱۳
وحی	۱۳
معنای اصطلاحی وحی	۱۴
نزول -	۱۴
نبوت -	۱۵
خیال -	۱۵
بیان ماهیت وحی:	۱۶
وحی و نبوت در اسلام	۱۸
قرآن:	۱۸
وحی در نهج البلاغه:	۲۲
وحی در کتاب مقدس	۲۴
۱- یهود	۲۵
۲- مسیحیت	۲۶
تجلی و تجسد	۲۸
تحلیل‌های عقلانی (کلامی و فلسفی) نسبت به ماهیت وحی:	۲۸
نظریات تحلیلی پنج‌گانه معاصر درباره ماهیت وحی	۳۱
نظریه نبوغ	۳۱
نظریه تجربه دینی:	۳۴
نظریه گزاره‌ای:	۳۹

نظریه افعال گفتاری	۳۹
نگاه مکاتب ضد وحی و نبوت	۴۱
نظر فلاسفه مسلمان نسبت به حقیقت وحی	۴۳
کندی:	۴۳
فارابی:	۴۳
ابن سینا	۴۹
ملا صدرا	۵۲
نظر برخی از اندیشمندان معاصر نسبت به حقیقت وحی	۵۷
اقبال لاهوری	۵۷
عبدالکریم سروش:	۶۱
محمد مجتهد شبستری	۶۷
نصر حامد ابوزید	۷۰
تلقى علامه طباطبائی، مرتضی مطهری و جعفر سبحانی از وحی	۷۷
دیدگاه علامه طباطبائی درباره حقیقت وحی	۷۷
چند ویژگی کلام وحی در قرآن مجید	۸۲
دلایل اثبات قوه وحی نبوت از دیدگاه علامه طباطبائی	۸۵
دیدگاه شهید مطهری درباره وحی	۸۹
وحی از دیدگاه شهید مطهری	۹۰
نظریه عامیانه:	۹۱
نظریه روشنفکرانه:	۹۱
نظریه سوم:	۹۱
تفاوت نبی با رسول	۹۲
مشخصات وحی انبیای الهی عبارتند از:	۹۵
۲ - معلم داشتن	۹۵

۳- استشعار	۱۶
۴- ادراک واسطه وحی	۱۷
آقی بودن پیامبر	۱۷
نظراین خلدون درباره موضوع آقی بودن پیامبری گوید :	۱۸
دبیران پیامبر	۲۰
اختصاصات پیامبر	۲۱
اهداف پیامبران	۲۴
دیدگاه آیت الله جعفر سبحانی در باره مسئله وحی	۲۷
چرا وحی حس همگانی نیست؟	۲۹
تامل انسان در سایه وحی	۱۴
وحی و انشعابان	۱۵
متکلمان و نبوت	۱۵
لطف در مسئله نبوت از دید متکلمان	۱۶
بعثت پیامبران و وجود کلیه	۱۷
لزوم نبوت از دیدگاه حکیمان	۱۸
پیامبران و پیمان های الهی	۱۹
ویژگی پیامبران الهی	۲۱
عصمت از دید متکلمین	۲۱
فرق رسول و نبی	۲۲
معجزه پیامبران	۲۵
نشانه های پیامبر اسلام از پیامبر پیشین در عهدین	۲۶
عوامل اعتماد توده مردم به پیامبران	۲۸
وحی تامین کننده دو نیاز اساسی بشر	۲۸
پاسخ آیت الله سبحانی به بیانات دکتر سروش پیرامون مسئله وحی	۲۹
مقایسه دیدگاه های علامه طباطبائی و شهید مطهری و آیت الله سبحانی	۳۳
سخن پایانی	۳۷

مقدمه

در سیر تاریخی موضوع وحی یکی از مسئله های فلسفی بوده و هنوز هم هست، اما آنچه در ابتدا در ذهن همه خطور می کند، این است که آیا مسئله وحی، از مقوله های علم کلام نیست؟ آیا اساساً می شود، این موضوع را در بستر و حوزه فلسفه طرح کرد و مورد بررسی قرار داد؟ آیا وحی و نبوت امر اعتقادی نیست؟ چرا فیلسوفان در این فضا وارد می شوند و به گفتگو می پردازند؟

آنچه به ذهن است، اینکه علم کلام در اسلام تنها به دفاع از حوزه اعتقادی می پردازد و هم به پاسخگویی انواع شبهات که در عرصه دین مطرح می شود یا وارد می کنند، پاسخ می دهد و یا جلوگیری می کند. در اعتراضات به اعتقادات دینداران که از خارج به دین وارد می شود، یعنی هجوم نظری وارد می کنند استدلال می نماید و دفاع می کند و روشنگری می نماید؛ در علم کلام موارد مکرری را می توان نشان داد که به اثبات امری پرداخته می شود که ماهیتش مجهول است.

اما در فلسفه به معرفت شناسی و به حقیقت چیزی می پردازد، باید اضافه کرد که فلسفه علمی است که به هر حوزه ای وارد می شود و محدودیت ندارد و اگر ماهیت و حقیقت امری شناخته نشود ثمره ای به دست نیامده است. اینکه رایج نیست؟ منبع معرفت چیست؟ آیا وحی می تواند منبع معرفت باشد؟ تفاوت وحی اگر منبع معرفت است با دیگر معرفت ها چه تفاوتی دارد؟

در اسلام نبوت یکی از ارکان اصول دین و از ارکان علم کلام به شمار می رود. باید خاطر نشان کرد کلامی بودن یک مسئله یا موضوعی نمی تواند مانع از آن شود تا آن موضوع در علم دیگری مورد تبیین و تفحص و تحلیل قرار بگیرد، لذا مشکلی نیست که در حوزه فلسفی هم به آن پرداخته شود. بنا بر این علم کلام و فلسفه هر دو مجاز هستند که با توجه به موضوعات خود مسئله وحی را مورد تحلیل و بررسی قرار دهند اما باید توجه داشتیم که هر کدام دستاورد های متفاوت از هم خواهند داشت. در فلسفه نگرش برون دینی است، اما در علم کلام نگاه و نگرش درون دینی می باشد. در فلسفه کیفیت و چگونگی و مختصات آن بر اثبات گرایی تقدم دارد و پیشی می گیرد. در طول تاریخ تفکر فلسفی مسلمانان این مسئله را با نگرش

فلسفی مجزاً مورد تبیین و تحلیل قرار داده اند پس نمی توان آن را تنها به علم کلام محدود کرد که به صورت اتفاقی یا تفتنی به کتاب های فلسفی راه یافته باشد، نمی توان و نباید تصوّر کرد که فیلسوف از حوزه فلسفی فاصله گرفته است و به حوزه کلام راه یافته است. شیوه این دو علم تفاوت بنیادی و محتوایی دارد. در فلسفه اسلامی مسئله وحی و نبوت از جهات مختلفی مورد دقت قرار گرفته است و از جمله آنها امکان، حقیقت، ابعاد، مراتب و انواع آن است. مسئله وحی از جهاتی به فیض و فیضان سلسله عقول و نفوس فلکی و نحوه علم آنها به حوادث ارضی و سماوی ربوط می شود که در الهیات مورد بحث است و نیز سئوالاتی به انسان شناسی مربوط است و در الهیات به معنای خاص در ذیل صفات خدا و غایت مندی افعال حق مورد بحث قرار میگیرد.

در تاریخ اندیشه اسلامی و تفکر مسلمانان اغلب گروهی از متفکران تفکر فلسفی مسئله وحی را مورد چالش قرار داده اند و حتی در طاح چنان دباحثی تردید به خود راه داده اند. آنان این مسئله را امری دینی و ایمانی و شرعی نگریسته اند. اندیشه و بحث پیرامون آن هراس داشته اند. غزالی از جمله این دسته از اندیشمندان است که در کتاب اش در بیست مسئله، فلسفه را مورد انتقاد قرار داده است و مسئله شانزدهم را به این موضوع اختصاص داده است. او سعی دارد تا اصول فلسفه را مورد خدشه قرار دهد و تردید به آن روا دارد، شایب و متصوّر بوده است که تنها پرداختن در حوزه کلام کفایت می کند و کشاندن موضوع در فلسفه ضرورت ندارد و یا حتی ممکن است به قبض و بسط ناخواسته منجر می شود که با ظواهر شریعت و محدوده شرعی و دینی تطابق نداشته باشد.

در فضای فکری کنونی نیز پارادایم غالب سعی می کند تا رسالت الهی را منطقه ای نشان دهد که به چالش کشاندن وحی الهی است و یا وحی را از آسمانی بودن به زمینی بودن و بشری تنزّل دهد، سپس به توصیف آن بپردازد. اهمیت بحث در گروه شناخت آثار و پیامدهای نظری و اعتقادی بنیادین تاثیر شگرف در حوزه فردی و اجتماعی و عملی افراد دیندار و متدین دارد. از آنجایی که هجمه به مبانی دینی و اعتقادی با استفاده از تمامی امکانات و انواع سفسطه ها در تمامی عرصه ها به چشم می خورد که تردید و شبهه در امور اعتقادی است و هم تشکیک و

شبهه افکنی پیرامون ذات خداوند باریتعالی، پیرامون یگانگی ذات اقدس الهی است و سلسله مراتب اعتقادات نیز در ذهن مخاطبین دچار فرو پاشی می شود. این حرکت پیرامون پیامبران الهی و رسالت شان را نیز شامل می شود. تمام تکیه گاه شان هجمه به فرستادگان الهی است و هم از طرفی به حقیقی بودن رسالت پیامبران است. خرافات و بدعت های گوناگون در مسیحیت و یهودیت که متفکران غربی این عقاید را در تضاد با عقل می یافتند و به نقد آن همت گماشتند؛ اما دست اندر کاران و فعالان مخالف دین و دین داری به نشر عقاید انحرافی برای مقابله با اصل دینداری استفاده می کنند. توضیح بیشتر اینکه نهضت روشنگری در اروپا برای مخالفت با خرافات خودساخته کلیسا به راه افتاد را وسیله ای برای مقابله با هر نوع دینداری و دینان بکار می بندند و به اسلام نیز تسری داده اند. آنها با یکسان انگاشتن اسلام و مسیحیت و یهودیت در هجمه دینداران هجمه وارد می کنند. یکی از این اقدامات پیرامون حضرت محمد خاتم الانبیا است که ایشان را مورد هدف قرار داده است. در ایران با توجه به ملتیت، درصدد آن هستند که ایران و اسلام را دو قطبی ارائه دهند و ایران با شکوه قبل از اسلام و ایران نگون بخت پس از اسلام و در نهایت هدف، دین اسلام و پیامبر ختمی مرتبت و کتاب خداست. شاید کمتر از یک دهه می گذرد که تریج ایران باستان و نژاد آریایی از یک طرف و حمله به شأن و ویژگی های خاص حضرت و تورات ایشان از طرف دیگر است.

اهمیت و ضرورت مسئله اینجا آشکار می شود که اسلام دینی وحی بنیاد جهانی است به منطقه و ملت خاص تعلق ندارد و در مقابل ادیان وحیانی دیگر، اساسی برخوردار از عالی ترین درجه وحی است. ما در جامعه ای زندگی می کنیم که تفسیر و تحلیل انسان بر مدار وحی و معرفت وحیانی است. اگر دینداران معرفت شان بر پایه و بنیان وحی دچار لغزش شود، ساختار زندگی و هدف متدینانه فرو می ریزد. با توجه به تفسیر و تحلیل های مختلف از وحی گاهی به تضعیف باور های جامعه دیندار منجر می گردد. مسئله بعدی که از اهمیت خاصی برخوردار است اینکه از شروع انقلاب اسلامی دیدگاههای جهانی نسبت به دین اسلام متفاوت از گذشته شده است و سؤال اینکه مگر دین هم جواب گوی نیاز های آدمی است؟ آیا در مسائل سیاسی و اجتماعی می تواند موثر باشد و یا جوابگوست؟ بنظر برخی، دین فقط در حوزه باور پس از مرگ است. مگر اسلام برای زندگی اجتماعی انسان هم برنامه دارد؟ اگر دارد چیست؟ مهمتر از

آن جهان به سمت و سویی در حرکت است که از قوانین بشری هلاک شده است و از آزمون و خطای قوانین بشری به ستوه آمده است و بحث نوین حکومت دینی را ما سرلوحه برنامه ها قرار داده ایم و مخالفان با نهایت سعی به بر اندازی این دیدگاه اعتمام می ورزند و این گونه سئوالات بسیار است حتی در فکر متفکرین مسلمان نیز رخ داده است و عمل کرده است. اینجاست که ضرورت مسئله وحی مطرح می شود و به آن پرداخته شده است که چگونه میسر است لازم به ذکر است که این خدشه از زمان فارابی وجود داشت و هنوز هم ادامه دارد. این روند نه تنها در مرکز آکادمیک و دانشگاهی بلکه در جامعه جریان دارد. در این کتاب قطعاً به همه مباحث وحی پرداخته نمی شود چون میسر نیست و بستر گسترده آن این مجال را به نگارنده نمی دهد. پژوهش های فراوانی در این مورد انجام شده است که خود بیانگر اهمیت مسئله است؛ اما تا کنون پژوهش در این زمینه و حرکت مقایسه ای از این سه فیلسوف صورت نگرفته است و اولین پژوهش پیرامون دیدگاهشان است، لذا ضرورت دیدگاه این سه اندیشمند فرزانه، علّامه طباطبائی و شهید مطهری و آیت الله سبحانی که از فیلسوفان معاصر هستند و بر دیدگاه های فیلسوفان پیشین تسلط لازم را دارند، و بر کمی و کیفی و کاستی نظراتشان و تفاوت هاشان واقفند و بر ابهامات و اشکالات زمانه اطلاع کامل دارند. در عصر حاضر، بر شبهات و نارسایی ها وقوف دارند و روند حرکت متفکرین و مخالفین دشمنان دین را رصد کرده اند. از طرفی هم پاسخ های فلسفی و ناب و لازم پروریده اند، آنان با استدلال های فلسفی جان مشتاقان حقیقت را سیراب کرده اند.

شایان ذکر است این سه فیلسوف رابطه استاد و شاگردی دارند و هر کدام به نوبتی به نفعی و با توجه بر پارادایم و شاخص های نوظهور موضوع را تا حدودی نقادی کرده اند. هدف از این کتاب بیان تفاوت ها و شباهت های دیدگاه هر چند لطیف می باشد تا پاسخ های غنی آنها را دریابیم. تاکنون پژوهشی در مقایسه این سه نفر صورت نگرفته است. لازم به ذکر است این افراد علاوه بر مشرب فلسفی به فقه و تفسیر نیز مسلط هستند.